

УДК: 330.3+338.2

СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ**Разживін В. М.***Університет митної справи та фінансів*

Побудова ефективного механізму фінансування та бюджетної підтримки інвестиційно-інноваційного сектору є для української економіки значною проблемою. Наразі, внаслідок недостатньо сприятливого економічного клімату, національна економіка є не надто привабливою для інвесторів. Крім того, в галузі державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні склалося не найкраще становище, внаслідок, зокрема, відсутності продуманої державної податкової політики стимулювання інноваційної діяльності підприємств і галузей. Тому метою статті є висвітлення основних податкових інструментів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економік у провідних зарубіжних країнах, а також визначення механізмів, які можуть бути адаптовані до реалій національного економічного розвитку. Встановлено, що використання пільгового оподаткування з метою стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств є досить поширеним й ефективним підходом для багатьох провідних країн світу. Але цей підхід можна застосовувати в українській економіці, якщо врахувати велику зношеність основних фондів, малі прямі іноземні інвестиції і значну корупцію. Пропонується впровадження механізму оподаткування, що стимулює сам по собі інноваційну діяльність підприємств. Це може дозволити лібералізувати підприємницьку діяльність, зменшити бюрократизованість і суб'єктивізм процесу регулювання і стимулювання інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, державне регулювання, пільгове оподаткування, податкові кредити, ОЕСР

UDC: 330.3+338.2

GLOBAL EXPERIENCE OF GOVERNMENT TAX OF STIMULATION OF INNOVATION ACTIVITY OF FIRMS**Razzhyvin V.***University of Customs and Finance, Dnipro*

Building an effective mechanism for funding and budget support for the investment and innovation sector is a significant problem for the Ukrainian economy. Now because the economic climate is not favorable, the national economy is not very attractive to investors. In addition, in the field of state support of innovation and investment activity in Ukraine there was not the best situation, in particular due to the lack of the efficiency government tax politic of to stimulate the innovation activity of firms and industries.

© Разживін В. М., 2017

Therefore the purpose of the paper is to highlight the main tax instruments for stimulating innovation and investment development of economies in leading foreign countries, as well as identify mechanisms can be adapted to the realities of national economic development. It is established that the use of preferential taxation to stimulate innovation and investment activity of enterprises is common and effective approach for many leading countries of the world. Both this approach can be applied to the Ukrainian economy, if consider the high ageing of fixed funds, low foreign direct investment and the grand corruption. We propose the introduction of a taxation mechanism that by itself stimulates the innovative activity of firms. This may allow liberalizing entrepreneurial activity, reducing the bureaucracy and subjectivism of the regulatory processes and stimulating innovation.

Keywords: innovations, government regulation, tax incentives, tax credits, OECD

Актуальність проблеми. Необхідність виведення української економіки із кризи, спричиненої геополітичними подіями останніх років, наявність у країні чималого зовнішнього боргу гостро ставлять питання її прискореного розвитку. З іншого боку, випереджаючі темпи зростання економіки в сучасних умовах може забезпечити лише її інноваційно-інвестиційна орієнтація.

Проте побудова ефективного механізму фінансування та бюджетної підтримки інвестиційно-інноваційного сектору є для української економіки досить значною проблемою. Наразі, внаслідок недостатньо сприятливого економічного клімату, національна економіка не надто приваблива для інвесторів. До того ж в галузі державної підтримки інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні склалося не найкраще становище, внаслідок, зокрема, відсутності продуманої державної податкової політики стимулювання інноваційної діяльності підприємств і галузей. Водночас, наявний досвід багатьох країн світу, в тому числі із провідними економіками, щодо організації стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств за допомоги податкових заходів. Більше того, можна стверджувати, що всі промислово-розвинуті країни світу активно застосовують непрямі методи державного регулювання, передовсім механізми податкової й амортизаційної політики.

Тому використання позитивного досвіду провідних країн світу в регулюванні інвестиційно-інноваційної сфери є однією з основних передумов побудови ефективної моделі економічного розвитку України, а його вивчення, аналіз й оцінка – актуальним завданням.

Аналіз останніх наукових досліджень. Вивченню й аналізу міжнародного досвіду регулювання інвестиційно-інноваційної політики присвячена теоретичні та прикладні дослідження таких авторів, як Б. Артур [1], Н. Калдор [4], Г. Сільбергер [5], М. Туган-Барановський [13; 14], Р. Солоу [6] та інші. Але недостатнє наукове опрацювання проблеми адаптації зарубіжного досвіду до реалій розвитку вітчизняної економіки породжує актуальність даної статті.

Метою статті є висвітлення основних податкових інструментів стимулювання інноваційно-інвестиційного розвитку економік у провідних зарубіжних країнах, а також визначення механізмів, які можуть бути адаптовані до реалій національного економічного розвитку.

Викладення основного матеріалу дослідження. Пряме державне регулювання інноваційних процесів у різних країнах має відмінності, проте скрізь відіграє важливу роль у забезпеченні інноваційного розвитку. Вивчаючи досвід промислово розвинутих країн, серед основних засад державної науково-технічної політики в інноваційній сфері варто звернути увагу на її 3 засадничі структурні елементи (напрямки, принципи):

1)технологія. Потребує визначення та встановлення пріоритетів науково-технічного розвитку, за якими створюватимуться технології. Як правило, вибираються напрямки, в яких національна економіка вже має певні успіхи;

2)фінанси. Окреслюється фінансове та ресурсне забезпечення створення та впровадження технологій;

3)інфраструктура та її менеджмент.

Порівняння національних інноваційних систем дозволяє дійти висновку про їх позитивний або негативний вплив на економічний розвиток країни.

Залученням інвестицій у більшості випадків займаються інституції, що координуються урядами країн. Низка держав обрали змішану державно-приватну форму організації агентств із залучення інвестицій, а деякі, серед яких є провідні економіки світу (див, напр. [3]) – взагалі суто державну. Наявна низка причин, чому діяльність, пов'язана зі стимулюванням інвестицій, регулюється урядом. Зокрема, це пояснюється тим, що результати такої діяльності приватним структурам використати для отримання прибутку не надто просто. Держава може собі

дозволити не гнатися за безпосереднім економічним ефектом й робити інвестиції стратегічного характеру.

Звертаючись до принципу фінансів, зауважимо, що загалом у промислово розвинутих країнах під час реалізації політики стимулювання інноваційної активності в промисловості фінансовими методами прямого державного регулювання простежується постійно зростаюча тенденція переходу від державного субсидювання підприємств промисловості, що розробляють нову наукоємну продукцію, до механізмів, що збільшують фінансову відповідальність промисловців за отримання та використання науково-технічних результатів.

Набір методів і засобів державної підтримки інноваційної діяльності в підприємницьких структурах є досить широким. Це – різні державні заходи, що стимулюють інноваційну активність бізнесу; коригування податкового, патентно-ліцензійного законодавства; амортизаційних відрахувань; регулювання передавання технології; система контрактних взаємовідносин; зняття окремих обмежень щодо охорони навколишнього середовища, антитрестовського законодавства; різні форми підтримки міжорганізаційної кооперації та малого інноваційного бізнесу.

Стимулювання державою інноваційно-інвестиційних процесів потребує використання ефективних інструментів грошово-кредитної політики задля забезпечення необхідної збалансованості монетарних і макроекономічних показників. Податкові пільги є традиційним методом впливу на розвиток інновацій у промисловості. Зокрема, існує практика, коли витрати на науково-дослідні й експериментально-конструкторські розробки відносять до поточних витрат на виробництво і вираховують з оподаткованого прибутку.

У країнах із розвинутою ринковою економікою інструментарій непрямих методів управління інноваційною діяльністю зосереджено переважно у сфері пільгового оподаткування.

Отже, розглянемо більш детально світовий досвід стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності шляхом податкового регулювання у найбільш економічно розвинутих економіках світу: країни – членах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

У Сполучених Штатах Америки податкова система є складовою частиною реалізації державної інноваційної політики.

Стимулювання інновацій у країні поступово змінюється від адміністративно-бюджетного фінансування до програмно-цільового та доповнюється заходами непрямого стимулювання – диференційною системою податкових пільг, наданням пільгових кредитів тощо. Тобто, податкові пільги є одним з основних непрямих механізмів, що стимулюють інноваційний розвиток у США. Податкові знижки для стимулювання малого наукомісткого бізнесу, заохочення тощо відновлення капіталу вводяться спеціальними урядовими постановами. На кошти, що на постійній основі вкладаються в інноваційну діяльність, можуть надаватися податкові кредити. В різних штатах кредит може надаватися на:

- інвестиції в об'єднання компаній стартового капіталу, що забезпечують фінансування підприємствами малого бізнесу розробки експериментальних зразків продукції або процесів;
- проведення маркетингових і техніко-економічних досліджень для нових продуктів або процесів;
- розробку бізнес-планів створення та виробництва нової продукції та послуг [10].

Також поточні витрати на власні інноваційні дослідження можуть не включатися у прибуток компанії й відповідно не обкладатися податком на прибуток.

Велика Британія, як і США, йде шляхом зменшення адміністративного регулювання стимулювання інноваційної діяльності. Ключовим інструментом державної політики стимулювання інвестицій є надання податкових кредитів на відповідні види робіт. Його доповнює реалізація механізму надання податкових пільг у галузі інноваційної діяльності, звільнення підприємств, що займаються R&D, від сплати корпоративного податку на доходи, отримані від такої діяльності; податкові пільги у сфері амортизаційних відрахувань. Впровадження пільгових податкових режимів було розпочато в Об'єднаному Королівстві на початку 2000-х років: спочатку для малих і середніх, а згодом – і для великих підприємств.

Дослідження британських фінансових фахівців свідчать, що податкові стимули можуть мати позитивний ефект для інвестицій в R&D, збільшивши інвестиції у цю галузі, щонайменше на величину податкового відшкодування [2].

Пільговий режим оподаткування, може стосуватися таких статей R&D-витрат:

-витрати на найм персоналу, прямо або опосередковано залученого у R&D;

-придбання споживчих чи видозмінних матеріалів для їх безпосереднього використання у процесі R&D;

-витрати на електроенергію, воду, паливо, програмне забезпечення, що використовується для потреб R&D.

Бельгійські чи зареєстровані в Бельгії іноземні компанії, що здійснюють інвестиції у науково-дослідницький сектор, займаються інноваційною діяльністю або розробляють екологічно чисті технології, можуть отримати спеціальні податкові кредити, а також зменшену ставку оподаткування на суму інвестицій у нематеріальні активи, як ці активи будуть використовуватися для ведення професійної діяльності у Бельгії.

Ефективним шляхом заохочення інноваційної діяльності в Ірландії так само є створення податкових стимулів, зокрема, надання компаніям, які здійснюють інноваційну діяльність, податкового кредиту від обсягів їх інвестицій у дослідження і розвитку.

Згідно інформації Асоціації науково-технологічних парків Італії підприємствам, що входять у ці парків, надаються такі переваги:

-звільнення від сплати реєстраційного податку для нових підприємств, що створюються у складі науково-технологічних парків;

-звільнення від сплати податку на прибуток у перші 2 роки діяльності та сплата податку на прибуток за пільговою ставкою в наступні роки для підприємств, що вже функціонують у складі науково-технологічних парків;

-звільнення від сплати земельного податку та податку на майно.

Спеціальні податкові режими встановлює також уряд Люксембурга.

У Норвегії одним із механізмів сприяння розвитку інновацій є запровадження непрямой схеми підтримки інноваційної діяльності приватних компаній Норвегії «SkatteFUNN», завдяки якій приватні компанії можуть отримати певне відшкодування від суми сплачених податків за умови їх використання для ведення інноваційної діяльності. Проте, інноваційні проекти попередньо повинно бути погоджено Науково-дослідницькою Радою Норвегії.

Загальна інноваційна стратегія Португалії реалізується шляхом здійснення низки окремих, спеціалізованих програм, зокрема: PPCE (Program for Productivity and Economic Growth), що передбачає, серед іншого, податкове стимулювання та IDEIA (Applied Research and Development in Companies) – для підтримки наукових досліджень на замовлення промислових компаній, учасники якої можуть претендувати на податкові пільги.

У Туреччині підприємствам, що функціонують на базі інноваційних об'єктів, надаються певні переваги. У податковій сфері це звільнення від сплати корпоративного податку, податку на прибуток на діяльність ДР і програмного забезпечення тощо. Важливим кроком щодо створення більш сприятливих умов для інноваційної діяльності стало прийняття 1 квітня 2008 р. Закону № 5746 «Про підтримку діяльності у сфері досліджень і розвитку», яким встановлюється спеціальний правовий режим пільгового оподаткування підприємств, що здійснюють розробку та виробництво інноваційної продукції. Цей закон, серед іншого, регламентує звільнення від оподаткування науково-дослідницьку діяльність підприємств і значне (на 80-90%) зменшення податку на доходи (заробітна плата й інші виплати) персоналу [10].

Узагальнюючи вищенаведений огляд, наведемо перелік країн, в яких для підприємств уведено податкові пільги в сфері R&D, а також види цих пільг узагальнено (табл. 1).

Таблиця 1. - Країни, в яких для підприємств уведено податкові пільги в сфері R&D

Вид пільги	Об'ємні пільги (що стосуються загальної суми витрат на R&D за поточний податковий період)	Прирісні пільги (пов'язані із приростом витрат на R&D у порівнянні із середніми витратами у попередньому році)	Змішані пільги
Податкові кредити, що зменшують обрахований податок на прибуток	Канада, Італія, Корея, Нідерланди	Франція, Японія, Мексика, США	Португалія, Іспанія
Податкові списання, що зменшують базу для обрахування податку на прибуток	Данія, Велика Британія	Норвегія, Бельгія	Австралія, Австрія, Угорщина

Складено автором на підставі: [7]

Підсумовуючи, можна стверджувати таке. Стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності з допомогою пільгового оподаткування є досить поширеним у світовій практиці. Найпоширенішим

пільговим інструментом у країнах із розвинутою економікою є пільги з податку на прибуток підприємств. Також широко використовується такий пільговий інструмент, як інноваційний податковий кредит. Інноваційний податковий кредит для стимулювання інноваційної діяльності застосовують, зокрема, такі країни, як: Австрія, Бельгія, Велика Британія, Ірландія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, США, Франція, Японія. У цих країнах механізми податкового кредиту передбачають варіювання бази та ставки оподаткування, а іноді й величину підприємства (малі, середні, великі).

Тут є певний нюанс. В українському законодавстві податковий кредит визначається як «відстрочка сплати податку на прибуток, що надається суб'єкту підприємницької діяльності на визначений строк із метою збільшення його фінансових ресурсів для здійснення інноваційних програм, з наступною компенсацією відстрочених сум у вигляді додаткових надходжень податку через загальне зростання прибутку, що буде отримано внаслідок реалізації інноваційних програм» [11]. Натомість в багатьох інших країнах податковий кредит розглядається як засіб зменшення вже нарахованого податку на прибуток на суму, що складає визначений відсоток від витрат на R&D. Зокрема, у США, Японії та Франції величина податкового кредиту залежить від приросту витрат на R&D за певний часовий проміжок. У Канаді та Нідерландах його пропорційна збільшенню загальної суми витрат на R&D. На наш погляд такий підхід більшою мірою стимулює інноваційну діяльність.

Іншим поширеним методом фіскального стимулювання інвестиційно-інноваційної політики підприємств у розвинутих країнах є застосування спеціального режиму оподаткування інноваційної сфери. Податкове стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств у порівнянні з прямим бюджетним фінансуванням має низку переваг, а саме воно

зберігає незалежність приватного сектору у виборі напрямів реалізації інвестиційно-інноваційної політики;

унікає формування ринку інноваційних продуктів, що штучно підтримується державою;

сприяє мінімізації рівня бюрократизму в системі органів державної влади;

не залежить від стадійності бюджетного процесу та необхідності затвердження асигнувань, а також узгодження інтересів різних відомств і ухвалення законодавчих актів;

заохочує реалізацію інвестиційно-інноваційної політики підприємств різних галузей промисловості на основі дотримання принципів справедливості та ефективності господарського процесу [12].

Отже, на підставі аналізу використання інструментів податкового стимулювання задля стимулювання інноваційної діяльності та залучення інвестицій у сектор R&D, ми можемо стверджувати, що підходи майже всіх економічно розвинутих країн мають такі спільні риси:

1) віднесення витрат на R&D на поточні виробничі витрати;

2) відстрочення сплати податків для підприємств, що здійснюють інвестування в розроблення й освоєння виробництва нової наукоємної продукції, до початку надходження прибутку від її реалізації;

3) знижка з податку на прибуток, пропорційна приросту витрат підприємства на R&D.

Водночас, відмінність ситуації в українській економіці від провідних країн світу (і проблемність, що ускладнює перехід до інноваційної моделі розвитку) полягає, крім іншого, у фізичній і моральній зношеності основних засобів підприємств, особливо у промисловості (рис. 1).

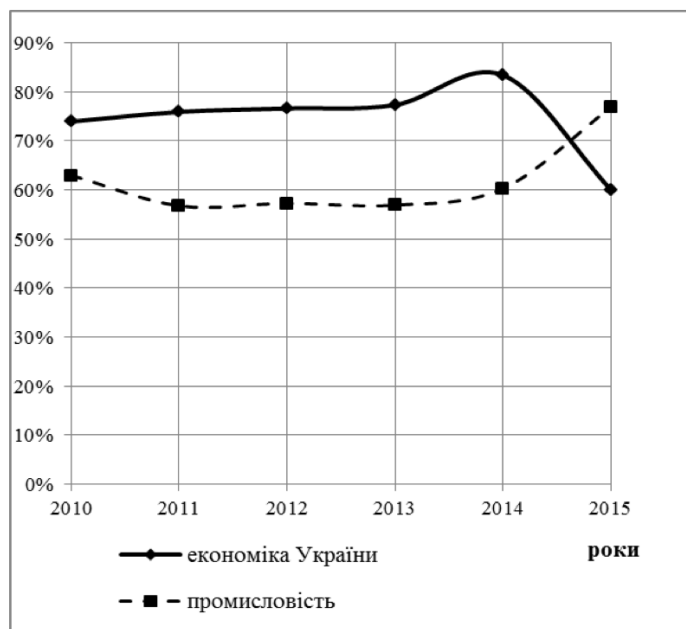

Рис 1. Ступінь зносу основних засобів у національній економіці

Складено автором на підставі: [9]

Проте, як було підкреслено на початку статті, національній економіці для надійного забезпечення її виходу із кризової ситуації бракує інвестицій

[8]. Тому на чинному етапі внаслідок обмеженості бюджетних ресурсів інвестувати інноваційну діяльність підприємства змушені переважно за власний кошт. Переймаючи світовий досвід, нам доведеться враховувати цей факт, як і той, що в Україні, на відміну від більшості економічно розвинутих країн, нажаль, досить високий рівень корупції, а отже вірогідні маніпуляції та зловживання при, напр., наданні податкових пільг тощо. Тому пропонується стимулювати інновації й узагалі оновлення ресурсної бази не за рахунок пільгового оподаткування, пільгових кредитів і таке ін., а через зміну системи оподаткування, яка би сама по собі стимулювала підприємців вкладати кошти в оновлення фондів (у том числі й людських й інтелектуальних ресурсів), тобто, не через винятки, а через правило, для якого непотрібні подання заяв, обґрунтування, спеціальний розгляд справ й окремі рішення, що до всього іншого спростить процес податкового адміністрування.

Висновки. Використання пільгового оподаткування з метою стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств є досить поширеним й ефективним підходом для багатьох провідних країн світу, що є членами Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Основними інструментами пільгового оподаткування в цих країнах є пільги при оподаткуванні прибутку діяльності пов'язаної з R&D, інноваційний податковий кредит і спеціальні режими оподаткування інноваційної сфери.

Перелічені інструменти можуть бути застосовані й в українській економіці, проте слід зважити на надмірну зношеність основних фондів, порівняно малі прямі іноземні інвестиції, натомість, значну корупцію. Все це потенційно зменшує ефективність підходів, що передбачають винятки для суб'єктів господарювання на підставі оцінки тих чи інших показників їхньої діяльності.

Тому пропонується замість підходу, що створює винятки, впровадити такий механізм оподаткування, який мінімізує суб'єктивність оцінок і сам по собі мотивує підприємства до оновлення й інноваційної діяльності.

Напрямок подальших досліджень у цьому випадку може бути деталізація механізму об'єктивної оцінки, а після того – конкретизація зазначеного податкового механізму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Arthur, B., Ermoliev, Y. and Kaniovski Y. 1987. Path-dependent processes and the emergence of macrostructure, *European Journal of Operations Research*, 30, 294-303.
2. Bloom, Griffith and Van Reenen, 'Do R&D tax credits work? Evidence from an international panel of countries 1979 1994', IFS, Working paper 99/8, 1999.
3. Invest in Canada. The Canadian Trade Commissioner Service, 2017. Available: www.investincanada.gc.ca [Last accessed: 29.11.2017].
4. Kaldor, N., 1957. A model of economic growth. *Economic Journal*, 67, pp. 561-624.
5. Silverberg, G., Dosi, G. and Orsenigo, L., 1988. Innovation, diversity and diffusion. A self-organization model, *Economic Journal*, 98, pp.1032-1054.
6. Solow, R. M., 1956. A contribution to the theory of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, February, pp. 65-94.
7. Дагаев, А. (2004) Налоговое стимулирование инноваций в предпринимательском секторе. *Проблемы теории и практики управления*, М., 3, с. 80-86.
8. Державна служба статистики України [ДССУ]. Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності за 2010-2016 роки, 2017. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [Дата звернення: 24.11.2017].
9. Державна служба статистики України [ДССУ]. Наявність і стан основних засобів, 2017. Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/ibd/nsoz/arh_nsoz_u.html. [Дата звернення: 24.11.2017].
10. Інноваційна політика зарубіжних країн: концепції, стратегії, пріоритети, 2010. Інформаційно-аналітичні матеріали, підготовлені Комітетом Верховної Ради України з питань науки і освіти та Міністерством закордонних справ України, с. 335-520.
11. Про оподаткування прибутку підприємств (1994) Закон України від 28.12.1994 р. № 334/94-вр, Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0>.
12. Савченко, Я. О. (2009) Криза: роль інвестицій та інновацій у виході з неї: тези виступу. Додаток до службової записки від 20.05.2009 року № 346-06-4/04, К.: Державне агентство з інвестицій та інновацій, 7 с.
13. Туган-Барановский, М. И., 1997. Периодические промышленные кризисы. Избранное. М., 1997.
14. Туган-Барановский, М. И., 2004. Промышленные кризисы. Очерк из социальной истории Англии. Т. И. Деревянкин, ред. К.: Наук. думка.